

PRIEKŠVārds “LZA VĒSTU” LAIDIENAM “SAKRALITĀTES ASPEKTI UN 21. GADSIMTA IZAICINĀJUMI”

Ojārs Spārtis
LZA prezidents

Atstājot pagātnei valsts kultūrapziņā un UNESCO kalendārā iezīmēto Raiņa un Aspazijas 150. dzimšanas dienas atceri un iesojot 2016. g., mūsdienu cilvēka apziņa maldās nedrošībā, neziņā un šaubās par globālā saprāta uzvaru augošās starptautiskās spriedzes un civilizāciju konkurences laikā. Tieši šis apstāklis tika ņemts vērā, iecerot kārtējo “Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstu” A sadaļas humanitārajām un sociālajām zinātnēm atvēlēto laidieni, kuram dotais atslēgās vārds “Sakralitāte” raksturotu cilvēces uzkrāto pamatvērtību kopumu, bet kuru šajā turbulentajā laikā zināmā mērā izjūtam kā apdraudētu. Cits krājuma tematiskās ievirzes motivācijas aspekts ir zinātnieku un sabiedrības pieaugošā interese par Reformācijas 500 gadu vēsturi un tās izraisīto seku analīze konfesionālajā, garīgajā, sociālajā un kultūras sfērā. Ievērojamai jubilejai veltīto diskusiju uzmanības centrā turpmākajos gados noteikti nokļūs arī šajā krājumā diskutētajām problēmām radniecīgas tēmas, kā dēļ lielu daļu šī “LZA Vēstu” laidiena rakstu un arī pašu krājumu var uzskatīt par Reformācijas gadskārtas pasākumu priekšvēstnesi.

Pēc sastādītāja redzējuma, krājums tika iecerēts trīsdaļīgs, un, pateicoties autoru atsaucībai un kopīgi sajūtajai atbildībai, tādu to arī ir bijis iespējams strukturēt. No pirmās sadaļas “Mūžīgo vērtību aksioloģija mūsdienų skatījumā” tika gaidīts sakralitātes jēdzie-

na izpratnes uzstādījums tā uztveres dziļumā un plašumā. Latvijas divu vadošo konfesiju hierarhijas augstāko pakāpju vadītāju iesniegtie raksti iezīmē indivīda ceļu uz sevis izziņu, pašpilnveidi un sevis realizāciju sabiedrībā, kura ilgu gadsimtu gaitā ir kaldinājusi kristīgās vērtības, kas mūsdienās tiek pakļautas laika un izturības pārbaudei. Latvijas katoļu baznīcas Rīgas arhibīskaps, metropolīts *Dr. theol. Zbignevs Stankevičs* savā rakstā “Cilvēks un sakralitāte” tiecas definēt indivīda un sakralitātes attiecības kultūras paradigmās un ieskicē Eiropas civilizācijas ceļu uz Dieva izpratni. Rakstā “Baisais, valdzinošais svētums” Latvijas evaņģēliski luteriskās baznīcas Rīgas arhibīskaps *Jānis Vanags* aplūko reliģiskā pārdzīvojuma dabu un ietekmi uz personības un sabiedrības vērtību veidošanos. Ar daudzu vēsturē, literatūrā, dzīvē un teoloģiskajā praksē rastu piemēru palīdzību autors salīdzina gan savu, gan jebkura sabiedrības locekļa iespējamo izpratni par “svētuma” jēdzieniskā satura un tā izpausmes komplekso dabu.

Ar gandarījumu var atzīmēt erudītā vācu teologa un baznīcas vēstures pētnieka *Dr. theol. Ulriha Šēborna (Schoenborn)* apjomīgās apceres “Sakralitāte — vēlinā modernisma izaicinājums jeb “svēts” — tas ir jēdziena “vienalga” pretmets” (*Sakralität — Herausforderung der Spätmoderne oder: Heilig ist das Gegenteil von egal*) organisko

iekļaušanos izdevuma saturā. Autora diskurs ir veltīts mūsdienu sekulārās sabiedrības reakcijai uz plašo piedāvājuma spektru, ar kādu visdažādākās alternatīvās vērtību sistēmas un individuālie garīguma meklējumi tiecas aizstāt oficiāli atzīto reliģiju. Akadēmiski analizējot mūsdienu patērētājas sabiedrības banalizētā jēdziena “svētums” saturu, U. Šēnborns brīdina par šādas vienkāršotas pieejas biedējošajām sekām, kas draud ar garīgu iztukšošanos. Ar iepriekšējo rakstu lieliski korespondē Latvijas Universitātes profesore *Dr. phil. Skaidrītes Lasmanes* apcere “Svētuma identitāte un komunikācija”, kurā arī ir vērtēta jēdziena “sakrālais” pretrunīgā un nenoīkta identitāte, tās meklējumi un skaidrojumi filozofijā un socioloģijā.

“LZA Vēstu” numura otrajā sadaļā “Sakralitātes nemateriālie aspekti” iekļauti raksti, kuru uzdevums ir identificēt dažādas — pārsvarā imanentā vidē — fiksējamas sakralitātes modulācijas. Šāda misija krājumā ir *Dr. art. Ievas Paulovičas* apcerei “Zviedrijas baznīcas likums un mūzika Vidzemē 17.–18. gadsimta mijā”, kurā autore vērtē 1686. g. apstiprinātā Zviedrijas baznīcas likuma ietekmi uz baznīcas organizāciju un dievkalpojuma kārtību, kā arī uz garīgās mūzikas attīstību un tās iesakņošanos Vidzemes lauku draudžu liturģiskajā praksē 17.–18. gs. beigās un vēlāk. Filoloģijas zinātni doktors **Pauls Daija** rakstā “Vācbaltiešu garīdznieki — latviešu rakstnieki apgaismības laikmetā” vērtē vācu mācītāju lomu latviešu literārās valodas attīstīšanā, gramatikas izveidē un valodas normu definēšanā, kas radīja paradoksālu situāciju Latvijas kultūrā, proti, latviešu literārās valodas un pirmo latviešu valodā iespiesto tekstu, literāru prozas un dzejas darbu radītāji bija vācieši. Lai sagatavotu savu publikāciju, filoloģijas doktore, Latvijas universitātes profesore *Dr. habil. philol. Janīna Kursīte* ir veikusi sarežģītu socioloģiskās aptaujas darbu un ieguvusi statistiski un kvalitatīvi vērtējamu datu kopu. Rakstā “Sakralitātes jeb svētuma uztvere mūsdienās” ir analizētas dažādas

klasifikācijas paradigmas, kas ietver Latvijas iedzīvotāju un trimdas pārstāvju atbildes uz anketas jautājumiem un ir ļāvušas izveidot “sakrālu jēdzienu klasifikatoru”. Tā būtiskāko vērtību klāstā ir pārdabiskuma jēdziens, simbolu garīgā ietilpība, Latvijas ainavas un sakrālo īpašību kolektīvie koncepti.

Pēc krājuma sastādītāja domām, īpaša nozīme piešķirama pagājušā gadsimta militāro kataklizmu radīto sociālo traumu pārvarēšanai mūsdienu sabiedrībā. Pārdomām par karā kritušo karavīru neizbēgamā likteņa traģiku, par šī likteņa nolēmumu nesaskaņotību ar piepildītas dzīves iespējamību un mūsdienu sabiedrības vēlmi rast karā kritušo cīnītāju mirstīgajām atliekām cilvēka cienīgu atdusas vietu. Par to, kā saskaņot kara rētas uzjundošos pārapbedīšanas procesus ar kristīgai memoriālkultūrai piemītošu ētisko un estētisko formu. Savās pārdomās ar lasītāju rakstā “Latviešu karavīru komemorācija kristīgā skatījumā” dalās teoloģijas doktors un Luterā akadēmijas profesors **Guntis Kalme**, apcerot ikdienas leksikā nesastopama jēdziena “militārā komemorācija” saturu un jēgu. Miera laikā dzīvojošās sabiedrības ausīm neierasti skan pārdomas par karavīru komemorāciju, kas ir nozīmīga militārās kultūras sastāvdaļa un kuras loma ir uzturēt sabiedrības apziņā augsti ētisku imperatīvu attieksmē pret karadarbību un — nāvi.

Akadēmiskā rakstu krājuma trešajā sadaļā raksti ir kārtoti pēc hronoloģiskā principa. Tie ir veltīti pārdomām par sakrālās arhitektūras un mākslas iespējam atspoguļot garīgās vērtības un paust materiālā formā laikmetam raksturīgās idejas. Rakstā “Konfesionalizācijas laika liecības Livonijas mākslas artefaktos” *Dr. habil. art. Ojārs Spāritis* pievēršas 16. gs. Latvijas tēlotājas mākslas liecībām par reformācijas un kontrreformācijas vērtīborientieru pārmaiņām. Tuvojoties Reformācijas 500. gadskārtai, būtisks kļūst viedokļu pārvērtēšanas un uzskatu precizēšanas uzdevums par šo turbulento konfesionalās šķelšanās procesu, kas rosināja jaunu garīgās

un arī sadzīves kultūras arhetipu rašanos. Tie kā jutīgi indikatori liecina par spēju ātri reaģēt uz garīgās konjunktūras pārmaiņām, fiksē dažkārt pavisam pretējus viedokļus un iemūžina mākslas darbos savulaik nesamierināmu doktrīnu tēzes. Rundāles pils muzeja direktors *Dr. h. c. Imants Lancmanis* rakstā "Baznīca pilī. Sakrālais un laicīgais Frančesko Bartolomeo Rastrelli celtnēs Latvijā" atklāj ievērojamā itāļu arhitekta realizēto, taču laika pārmaiņās bojā gājušo Jelgavas un Rundāles piļu kapelu ārkārtīgi savdabīgo un Latvijas rokoko kultūrai absolūti netipisko sakrālceltņu vēsturi. Pētot Latvijas sakrālo kultūru, mākslas vēsturniece *Dr. art. Kristīne Ogle* rakstā "Jelgavas "Uzvaras Dievmāte"" ir nonākusi pie negaidīta atklājuma, izzinot par pazudušu uzskatītas Jelgavas katoļu kopienas "Uzvaras Dievmātes" gleznas ikonogrāfiskās evolūcijas un rašanās ceļus, noskaidrojot arī jezuītu kongregācijas vidē strādājušā gleznes autora Johana Andreāsa Leitnera vārdu.

Jūgendstila perioda kultūras pētnieces Latvijas Mākslas akadēmijas asociētās profesores *Dr. art. Silvijas Grosas* apcere "Sakralitātes šifri jūgendstila perioda baznīcu arhitektūrā" ir veltīta divu 19. un 20. gs. mijā atzītu arhitektu; dievnamu projektētāju Vilhelma Bokslafa un Edgara Frīzendorfa jaunradei. Viņu sadarbības rezultātā ir tapuši divi ievērojamākie jūgendstila formu dievnamu — luterāņu baznīca Dubultos un Krusta baznīca Čiekurkalnā, Rīgā. Autore piedāvā šo sakrālceltņu arhitektūras un formveides analīzi. Krājumu noslēdz arhitekta **Jāņa Dripes** raksts "Mūsdienu baznīcu arhitektūra — vispārējās tendences un īpašās parādības". Erudītais modernās arhitektūras vērtētājs atklāj savu profesionālo skatījumu uz nova-

torismu dievnamu arhitektūrā un diskutē par mūsdienu sakrālās arhitektūras telpiskās organizācijas un mākslinieciskās izteiksmes līdzekļu iespējām, iemiesojot garīguma idejas. Pēc koncentrēta pasaules ievērojamāko sakrālās arhitektūras piemēru uzskaitījuma un to arhitektu pieminējuma raksta autors piedāvā savu atzinīgo skatījumu uz latviešu arhitekta Gunāra Birkerta ASV pilsētu reliģiskajām draudzēm projektēto, arī uz Skandināvijas zemju arhitektu veikumu modernu un mūsdienu sabiedrību emocionāli uzrunājošu dievnamu radīšanā Somijā, Zviedrijā un Dānijā. Pieminot baznīcu formveides tendences pasaulē, J. Dripe ar atzinību novērtē arī latviešu arhitektu veikumu modernas sakrālās kultūras attīstīšanā Latvijā.

Pateicoties ikvienam autoram par daļību šī rakstu krājuma sagatavošanā un tā bagātināšanā ar jaunu informāciju, rosinošiem pārspriedumiem un vērtīgām atziņām, krājuma sastādītājs izsaka gandarījumu par autoru atbildību, kvalitatīviem rakstiem un tajos pausto domu atspoguļojošām ilustrācijām. Gan krājuma kopējā tematiskā ievirze, gan rakstu autoru attieksme visdažādāko sakralitātes aspektu iztirzājumā liecina par to, ka uz 2016. g. sliekšņa mēs visi meklējam atbildes uz sarežģītiem jautājumiem par savas vērtību pasaules koordinātām un stiprinām savas eiropiskās gara kultūras pamatu, lai varētu labāk izprast un sekmīgi sagaidīt nākotnes izaicinājumus.

Šis žurnāla "LZA Vēstis" laidieni "Sakralitātes aspekti un 21. gadsimta izaicinājumi" ir iespiests ar LZA Goda mecenāta Ata Sausnīša atbalstu. Paldies autoru un lasītāju vārdā!